

Heinrich Scharrelmann: Von der Lernschule über die Arbeitsschule zur Charakterschule. Ein Lehrbuch der Methodik. Leipzig, 1937. Dürr'sche Buchhandlung. 136 l.

A politikai átalakulással párhuzamosan Németország nevelésügyében is nagy változás állott be. Neveléstudományi munkákban — mint általában minden más tudományágban — a németek vezettek s még öt-hat esztendővel ezelőtt alig győztük a német pedagógiai irodalom értékes és ránk nézve is hasznos termékeinek számontartását. Ma is termékenyek a német pedagógusok, az kétségtelen, de jóformán csak „belföldi használatra” írnak. Máshol csak azok olvassák ezeket a könyveket, akiket valami oknál fogva Németország nevelésügyének alakulása különösen érdekel. Az ottani viszonyokból fakadó és azokhoz szabott német pedagógiai munkákból ma már egyetemesen érvényes elvek ritkán meríthetők. E sajátos légkörben napvilágot látott könyvek más nemzeteknek alig mondanak valamit. Annál meglepőbb, ha hosszú idő múltán ismét olyan könyv kerül a kezünkbe, amely szélesebb körben is érdeklődésre tarthat számot. Scharrelmann metodikája ezek közé tartozik.

Már címében sokatmondó, nem mindennapi. S ha a könyv fedőlapját is nézzük, hogy a *Lernschule* írott, hegyes gót betűinek szerénységét miként váltja fel az *Arbeitsschule* nyomtatott, latin nagybetűinek modern volta s végül a *Charakterschule* vastag, nyomtatott gót betűiből mennyi öntudat árad, akkor voltaképen már az egész tartalommal is tisztában vagyunk. A tegnapi *tanulókola* kötöttségéből és a mai *munkaiskola* szabadság utáni vágyából a holnap *jellemiskolájának* körvonalai bontakoznak ki, persze a nemzeti szocializmus világnézeti fényszórójának megvilágításában.

A szerző neve biztosíték arra, hogy nem felületes gondolatmenettel lesz dolgunk, hanem szakember szól majd a kérdéshez. Scharrelmann végigtanította a könyve címében kifejezett pedagógiai irányok mindegyikét. Ismeri a mult tanulókoláját, hiszen annakidején szóban és írásban nála senki többet nem hadakozott ellene. A munkaiskola eszméjének gyakorlatba ültetésében orosz-lánrésze volt, neve nálunk is a cselekedtető oktatás előharcosaként vált ismertté. S most végigélte azt a szellemi forradalmat, amely napjainkban Németország nevelésügyben végbement; ennek eszménye a jellemiskola.

Nézzük, miként látja a jövő német iskolának körvonalait olyasvalaki, aki nem gyökértelenül akarja a holnapot megépíteni, hanem a mult és jelen tanulságait szintén figyelembe veszi, s nemcsak új világot lát álmódva maga előtt, hanem azt is tudja, hogy a jövő csak a mult és jelen hagyományain nőhet nagyra.

Könyvének első részében a *tanulókola és a munkaiskola általános metodikáját* (14—59. l.) vázolja s a tanító, a gyermek, az osztály, az iskolai rendtartás, az iskolai és szülői ház viszonya, az iskolai munka célja, az anyagkiválasztás és anyagtagozódás, az anyagnyújtás, a módszer, az anyag be- gyakorlása és a nevelés fejezetei köré csoportosítja mondanivalóit. Röviden, szemléletesen foglalja össze a tanító, a gyermek, az osztály stb. szempontjából azokat az ismertetőjegyeket, amelyek a tanulókolat, majd a munka-

iskolát jellemezték. Ahol lehetett, szembeállította egymással a két típust, hogy így még szembetűnőbbek legyenek az ellentétek és különbségek. Hálás feladat ez, már sokan próbálkoztak vele, s bár Scharrelmann sem mond könyvének ebben a részében újat, mégis ahogyan csoportosítja és feldolgozza mondanivalóit, az újszerűen hat.

A második részben a *jellemiskola általános metodikáját* (60—83. l.) foglalja össze ugyancsak az előbb említett fejezetek szerint. A munka áttekinthetőségét és használhatóságát nagyban emeli, hogy így mindenki egymás mellé állíthatja például az iskola és a szülői ház kapcsolatában az idők folyamán beállott változásokat. Mivel ez a második rész tartalmazza az újat, ez tarthat leginkább érdeklődésre számot, ezért egy kissé behatóbban ismertetjük.

A munkaiskola alap gondolatai helyesek és egészségesek — írja —, a mozgalom mégis csődbe jutott, mert a pedagógusok által életréhívtt eszméket egyesek politikai tartalommal töltötték meg s a marxizmus gondolatai kerekedtek benne felül. Ha a nemzeti szocializmus nem vetett volna véget a rendszernek, a munkaiskola örve alatt az ifjúságban a kommunizmus szelleme terjedt volna el. A Harmadik Birodalom a munkaiskolával szemben a jellemiskolát állítja oda eszményül. Ebben az iskolában a nevelő feladat domborodik ki, s az oktatás csupán eszköz marad e cél elérésében. Ez azonban nem jelenti azt, mintha amaz értéktelen volna. Ami használható a régi iskolából, annak meg kell maradnia, csupán az tűnjék el, ami a nemzeti szocializmus célkitűzéseivel ellentétes. Amelyik tanító a tanulóiskola módszerét elméletben és gyakorlatban nem ismerte, az a munkaiskola szellemében nem volt képes eredményesen működni. S ma is az a helyzet, hogy a jellemiskola eszményeit nem tudja megvalósítani az a nevelő, aki a tanulóiskola és a munkaiskola elméletével és gyakorlatával nincs tisztában (62. l.). Annak hangsúlyozásához, hogy a tanuló- és munkaiskola gondolatai ma már nem időszertűek, nem kell nagy tudomány. Ilyesféle kijelentések pillanatnyilag lehetnek tetszetősek, de a valóságban semmit sem érnek. Aki nem akar üres és terméketlen szószátyárkodásba esni, az nem hirdethet mást, csak azt, hogy a jellemiskola semmi egyéb, mint a *tanuló- és munkaiskola megvalósítása* (62. l.). A tagadás nem visz előre. A jellemiskola módszertanát kell kidolgozni. Ennek a munkásságnak azonban még csak a kezdete van meg, sok még a kikutatatlan terület. A tanulóiskola eljárása mesterségszerű volt, a munkaiskola pedig művészi teljesítményt követelt; a jellemiskolában a tanító mesterségbeli tudását igazi művészi alkotássá kell fejleszteni.

A tanító a régi iskolában tekintély volt, a munkaiskolában már inkább a gyermek barátja akart lenni. Mindkettő szükséges ma is, és hozzá az a képesség, hogy a gyermeket a helyes érületben igazán vezetni tudja. Erős lélekformáló erővel kell rendelkeznie, hogy a fiúból katonás férfit, a leányból anyai érületű nőt neveljen.

Régen a gyengéket foglalkoztatta az iskola, újabban inkább a tehetségeket. A mai iskola rendeltetése az, hogy az összes gyermekeket egyenlő mértékben vezesse a külsőleg kifogástalan magatartásban, erkölcsi cselekvés-

ben és helyes világnézetben. Itt az individualizálásnak kevés hely jut, itt a tanulóiskola sematizmusát kell követnünk, a tulajdonképeni ismeretek és készségek nyújtásakor pedig a munkaiskola taktikáját. A Harmadik Birodalom nevelője a gyermeknek mindegyik kimagasló tehetségét ápolni és különösen óvni tartozik, ha csak nem aszociális ösztönökről vagy tulajdonságokról van szó (65. l.).

Kemény és katonás rendre, valamint feltétlen alárendelésre van az iskolában szükség. Az osztálykeretben mégis megengedi, sőt szükségesnek tartja, hogy a vezető egyéniségek saját maguk teremtsenek rendet. A nevelő a rendtartásban való irányítást az osztályban lassan-lassan engedje át a vezetésre termett növendékeknek, mert a nevelőre fontosabb feladatok várnak, sem hogy hosszasan az altiszt szerepét tölthetné be (67. l.).

Erdekesen vizsgálja meg a tanítótság és a nemzeti szocialista állam viszonyát. Mivel a tanítótság az egész mozgalommal szemben eleinte elutasítólag viselkedett, ne csodálkozzék, hogy a párt egyelőre igen szűk korlátok közé szorította a pedagógusok működési területét. A nemzeti szocialista mozgalom nevelési célzatú intézményeiben a hivatásos nevelők alig vannak képviselve. Ez az állapot azonban nem lehet végleges, csak átmeneti.

Az iskolai munka célja a jellemiskolában főképp a tett embereinek nevelése. De éppen ezért az iskolának az akarat iskolájává kell alakulnia. Mivel azonban az akaratot értelem és érzület nélkül nem lehet képezni, azért ma a fejlődő embert mélyebben és szélesebben kell megragadnia. Nem oktató tanításra, nem is átszellemült tanításra, hanem lélekápoló tanításra van szükség. Módszeres eszközökben szabad a tanító keze. De az bizonyos, hogy az idealizmus és Hitler eszméi iránti rajongás egymagában még nem tesz senkit jó tanítóvá. A felnövő gyermekereget az új eszmevilágba belenevelni nem is olyan könnyű és egyszerű. Csak érett és tapasztalt nevelő adhat erre másoknak útmutatást.

Az anyagkiválasztás és anyagelrendezés szempontjából sok újjal gyarapodott a Harmadik Birodalom jellemiskolája, sok kérdést pedig egészen más megvilágításba helyez. Általában mindenhol csökkenteni kell az anyagot. Nem annyira tudásra, mint inkább bölcseségre van szükség. A világnézetre nevelésnek legjobb módszerét a szabad beszélgetésben látja. Lélektanilag is ez a leghelyesebb és egyúttal legeredményesebb tanítási mód.

A könyvnek harmadik részében gyakorlati példákat találunk a három iskolatípus eljárásaiból (83—133. l.). Mesterien mutatja be, miként tárgyalta a tanulóiskola kérdve kifejtő módon Kercsztelő Szent János születését, majd ugyanazt a tételt dolgozza fel a munkaiskola szellemében (itt ráismerünk a *Die Technik des Schilderns und Erzählens* című munka szerzője). Végül még egy vallásos tárgyú tételt dolgoz ki a jellemiskola eljárásának bemutatására. Példákat látunk az alkalmi oktatásra, a szabad beszélgetésre és arra, hogy egészen kezdő tanítók hogyan világíthatnak meg gyermekek előtt világnézeti kérdéseket. Befejezésül a természetrajzra mutat új tantervjavaslatot. A természetrajztanítás célja az új jellemiskolában az, hogy a növendék lássa a

növények és állatok fontosságát a nép szellemi élete szempontjából, hogy megismerje gazdasági jelentőségüket és betekintsen a teremtés csodáiba.

Ez a munka elsősorban annak bizonyossága, hogy Németországban már elérkezettnek látják az időt a módszeres kérdésekkel való foglalkozásra. Eddig jóformán csak az irányelvek és célok kitűzésén fáradoztak. Azt tartották fontosnak, hogy mindenkit megnyerjenek az új eszmevilágnak. S most rájöttek arra, hogy a gyermek világnézeti iskolázása roppant nagy feladat, a módszert is ki kell dolgozni hozzája. Arról van szó — mint Scharrelmann az előszóban kifejti —, hogy világnézeti kérdéseket oldjanak meg az oktatásban anélkül, hogy a gyermeknek prédikálnának. Ha az iskola nem akar pusztán jelszóvá válni, akkor ezt az utat meg kell találnia. Bátran megmondja, hogy a fiatal tanítók lelkesedése még nem elég.

Didaktikát ígér Scharrelmann, amelyben a jellemiskola módszertanát fejti ki. Mégis az a benyomásunk, hogy nem tárgyalja a módszeres kérdéseket olyan mértékben, mint ahogy vártuk. Alig jut túl a célok és a szükségletek hangsúlyoztatásán, pedig ezt saját maga is kevének tartja. A kivitelre nézve mindenestre ajánlja a sokat szidott tanuló- és munkaiskola eljárásait. S ez már nagy haladás. Nem hirdet újat, hanem visszanyúl a múltba és onnan igyekszik átmenteni az értékeket.

Élesen elkülöníti egymástól a tanulóiskolát, a munkaiskolát és a jellemiskolát. Állandóan hangsúlyozza ugyan egyiknek a másikkól való fejlődését, könyvének beosztása mégis arra enged következtetni, mintha nagyobb különbséget látna a munkaiskola és a jellemiskola között, mint a tanulóiskola és a munkaiskola eljárása között. Ebben a felfogásban nem osztozunk. Könyvének elméleti részében a határozottan világnézeti kérdéseket nem tekintve alig találunk olyat, ami éles válaszfalat húzna a munkaiskola és a jellemiskola közé. A gyakorlati példákon sem igen vesszük észre a különbséget a munkaiskola és a jellemiskola feldolgozási módja között. Itt is, ott is a beleelő elbeszélés a fődolog. Mint a szerző maga is elismeri, nem a téma megválasztásában, nem is a feldolgozás módjában kereshetjük a jellemiskola lényegét, hanem abban, hogy hozzá mer nyúlni olyan kérdésekhez, amelyek előtt régen behúnyták a szemüket. A beállítás lett más. De akkor — fűzzük hozzá — itt nem lehet új módszerről beszélni. Legfeljebb a munkaiskolának egyik tisztultabb árnyalatáról lehet szó. Ez ma már mindenhol túlzásaitól többé-kevésbé mentes formában található. Talán azért nem érezzük mi a munkaiskolát annyira távolinak, mert a mi értelmezésünkben nem tapad hozzá a marxista ideológiának az a mellékíze, amely Németországban kétségtelenül kimutatható volt.

Dicséretes törekvése a szerzőnek, hogy munkájának elméleti része sem fásasztó, hanem a gyakorlatból meríti anyagát. A gyakorlatot jól ismerő nevelő tollát érezzük minden sorában. Az a benyomásunk, hogy Scharrelmann megmaradt elsősorban izig-vérig pedagógusnak, s ezt nem tudta benne elnyomni a nemzeti szocialista gondolkodás. Ezt a megállapítást — ha ugyan igaz — hazájában bizonyára bűnül rónák fel a szerzőnek, mi elisme-

résnek szántuk. A „hivatalos“ felfogás mégis kicsendül a könyvből. Itt-ott ellenmondások is keletkeznek e kétféle állásfoglalásból. El sem tudjuk különbben képzelní, hogy Scharrelmann, aki a gyermek szabadságának mindig legnagyobb szószólója volt és azt hirdette, hogy mindenkit csak saját természetének megfelelően, azaz egyénien lehet nevelni (ez a felfogása kitészik könyvének előszavából is, amikor ezt írja: Nur scheinbar wendet sich der Lehrer an die ganze Klasse, in Wirklichkeit will er den Nöten des einzelnen Kindes abhelfen), most azt mondja, hogy az individualizálás az iskolában megszűnt.

Istenhit, a megfoghatatlan Teremtő előtti csodálat több helyen érzik a könyvön s ennek az érzésnek a gyermek szívében való elültetését a jellemiskola legfontosabb tennivalójának tekinti. Mintha ez sem felelne meg egészen a német hivatalos felfogásnak! Vagy ha mégis, akkor úgy látszik, tévesek azok a más forrásból eredő értesülések, amelyek a mai Harmadik Birodalomnak a hittel és vallással kapcsolatos állásfoglalását elének tárják.

Érték ez a könyv, mert a negatívumok helyett pozitívumot is tartalmaz. Nemcsak becsmerli a multat, hanem el is ismeri jó oldalait s azokat követendőeknek tartja; tárgyilagos; gyűlölettlő mentes. Hogy a német korszellem politikai meggyőződése sok helyen kicsendül belőle, az érthető. Mégis új hangot üt meg a német pedagógiai irodalomban, olyat, amelyre a külföld ismét jobban felfigyel. Vajjon a hivatalos körök merev felfogásának enyhülését is visszatükrözi e, vagy egyelőre még csak egy magát megtagadni nem tudó, lelkes pedagógusnak jövőbe kiáltó szavát hirdeti: oly kérdés, amelyet majd a jövő fog eldönteni.

Jankovits Miklós.

L'inspection de l'enseignement. Genève, Bureau International d'Éducation. 1937. 264 lap. A Bureau kiadványainak 55. száma.

Ez a kötet, amely a különböző iskolafajok felügyeletét tárgyalja minden vonatkozásban, elsősorban a tanügyi és közigazgatási hatóságoknak szól, de haszonnal forgathatják a tanügy munkásai is. A felügyelet szervezetére, a felügyelettel megbízottak hatáskörére, előkészítésére, kinevezésére vonatkozó 17 főkérdésre 39 ország részéről érkeztek kisebb-nagyobb terjedelmű válaszok, amelyeket a szerkesztő bő bevezetésben részletesen feldolgozott. (Ezúttal hiányzik Ausztria, Japán, Jugoszlávia, Kína, Olaszország, Románia.) Ennek fontosabb megállapításai a következők. A népoktatásnak külön intézményszerű ellenőrzése nincs meg mindenütt, így pl. Norvégiában és Dánországban az iskolaigazgatók vagy a kerületi és községi iskolatanácsok végzik. A tanfelügyelő rendszerint az első felügyeleti hatóság, amely egy vagy több felsőbbnek van alárendelve; hatáskörét terjedelem tekintetében a szerző országoként szemlélteti. Érdekes Egyiptom példája, ahol 48 tanfelügyelő szakok szerint működik: 11 az arab, 7 az angol nyelvre, 9 matematikára és természettudományokra, 11 irodalomra, 6 rajzra, 3 kézimukára és egy kertészetre, míg a testnevelést külön felügyelők ellenőrzik. A tanfelügyelők képzését országoként külön fejezet tárgyalja: általában a tanszemélyzetnek ama tagjai kapnak megbízatást, akik több évi sikeres gyakorlatra hivatkozhatnak, ám magasabb pedagógiai képzettséggel ren-